

*Valerija Botrić**

RECONCILING LABOUR FLEXIBILITY WITH SOCIAL COHESION – THE EXPERIENCE AND SPECIFICITIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

**Trends in Social Cohesion, No. 17, Belgium:
Council of Europe, 2007., str. 205**

Dvojezična englesko-francuska publikacija grupe autora, koja u engleskoj verziji obuhvaća 205 stranica, a u francuskoj 219, progovara o iznimno značajnim promjenama na tržištima rada zemalja srednje i istočne Europe. Knjiga je podijeljena u dva tematska dijela. U prvome, koji se sastoji od tri priloga, naglasak je stavljen na širu europsku perspektivu. U drugome, koji se sastoji od pet priloga, analiziraju se specifični problemi zemalja srednje i istočne Europe.

Alexander Vladychenko predgovor knjizi započinje pitanjem koje je najvažnija tema kojom se svi prilozi bave - na koji je način moguće pomiriti fleksibilnost na tržištu rada s društvenom kohezijom? Iako se o tome pitanju često raspravlja u zapadnoeuropskim zemljama, diskusija je prema Vladychenku još potrebnija u tranzicijskim zemljama, koje prolaze kroz značajne promjene u ekonomskom, ali i u širem društvenom kontekstu. Stoga fleksibilizacija koju nameće ekonomska logika učinkovitijeg poslovanja mora biti uravnotežena s izgradnjom novoga društva, a ne s njegovom atomizacijom.

Autori uvodnoga poglavlja, Gilda Farrell i Sebastian Sperber, povezuju pojedinačne priloge iz različitih zemalja i izvlače zajedničke karakteristike koje se za analizirane zemlje mogu pronaći, da bi se pojasnilo zašto je razmatranje promjena u fleksibilnosti i društvenoj koheziji važno upravo za odabrane zemlje.

* V. Botrić, dr. sc., znanstvena suradnica u Ekonomskom institutu, Zagreb (E-mail: vbotric@eizg.hr)

Uvod sadrži kratak sažetak, prema uvodničarima, najvažnijih zaključaka svakoga pojedinoga priloga, pa na taj način omogućuje čitatelju lakše praćenje priloga u nastavku.

Paneuropski pregled započinje prilogom Sabine Urban o različitim perspektivama istoka i zapada u okviru nove Europe. Autorica započinje prilog pojašnjenjem da su pojmovi kao što su fleksibilnost i društvena kohezija bezuvjetno različito shvaćeni u različitim dijelovima Europe, zbog različitoga povijesnoga iskustva koje je utjecalo na razvitak različitih sustava vrijednosti. Time se pitanja fleksibilizacije tržišta rada i stvaranje preduvjeta za društvenu koheziju stavljaju u širi društveni kontekst, kako trenutnoga stanja u društvu, tako i definiranja budućih odrednica razvitka zajedničkog europskog društva. Stoga je definiranje pojmova ključni korak u pronalasku zajedničkoga budućega kretanja.

U slijedećem prilogu Jacek Kochanowicz daje osvrt na povijesni razvitak fleksibilnosti rada i društvene kohezije na području središnje Europe. Posebno zanimljivim povijesnim iskustvom u bivšim socijalističkim zemljama može se promatrati već prethodno ostvaren visoki stupanj društvene kohezije kroz zapošljavanje u državnim poduzećima, gdje se to poduzeće koje je na neki način jamčilo cjeloživotno zaposlenje, skrbrilo i o mnogim drugim aspektima života svojih zaposlenika. Na taj je način u bivšim socijalističkim zemljama ostvaren visoki stupanj kolektivnog zajedništva, koji je na početku tranzicije naprasno nestao. Promjene nisu jednako pogodile sve kategorije stanovništva, pa se u okviru tranzicijskoga procesa mogu identificirati "gubitnici" i "dobitnici". Ostvarivanje društvene kohezije, kojem se i u okviru različitih političkih opcija različito pristupa, zato mora u tranzicijskim zemljama imati sasvim različite osnove od onih kakve su bile u okviru socijalističkoga modela.

U posljednjem prilogu prvoga dijela knjige, Sandrine Cazes i Alena Nesporova usmjeravaju pažnju na potrebu pomirenja fleksibilnosti tržišta rada i društvene sigurnosti u zemljama središnje i istočne Europe. Autorice daju naznake osnovnih promjena na tržištima rada analiziranih zemalja koje su se zbile između početnih razdoblja tranzicije i razdoblja nakon godine 2000. Osnovni zaključak koji proizlazi iz provedene analize jest da, iako postoji ekonomski rast u tranzicijskim zemljama, on nije povezan s povećanjem broja radnih mjesta. Pad nezaposlenosti u tijeku novijega razvitka tranzicijskih zemalja uglavnom je povezan s padom participacije na tržištu rada.

U prvome prilogu drugoga dijela knjige Sanja Crnković-Pozaić daje konkretan prikaz promjena na tranzicijskom tržištu rada, analizirajući hrvatski primjer. Informativni prikaz hrvatskoga tržišta rada sadrži zakonodavne odredbe, kretanja pokazatelja zaposlenosti i nezaposlenosti i razne strukturne pokazatelje hrvatskoga tržišta rada. Iscrpnom analizom podataka Ankete o radnoj snazi upućuje se na povezanost pojedinih institucionalnih postavki i izvedenih pokazatelja. Na osnovi provedenih analiza autorica daje niz preporuka za promjenu mjera ekonomske

politike, i to ne samo na razini države, već analizira i ulogu pojedinih sudionika (pojedinaca, poduzeća, socijalnih partnera, institucija, države) u provođenju promjena na tržištu rada.

U prilogu Raula Eametsa autor govori o specifičnim problemima fleksibilnosti u malim i otvorenim tranzicijskim zemljama koristeći se primjerom baltičkih zemalja. Prilog sadrži podroban pregled stanja na tržištima rada analiziranih zemalja, uz čestu usporedbu sa drugim tranzicijskim zemljama ili sa starim zemljama članicama EU. Pored komparativne analize, autor daje i ocjenu primjene fleksibilnosti u tranzicijskim zemljama. Zbog nasljeđa rasprostranjene sigurnosti za vrijeme socijalističkog sustava i nagloga otvaranja gospodarstava konkurentskim pritiscima iz okruženja, logično je očekivati potrebu za prilagodbom na strani potražnje za radom. U tom se pogledu fleksibilizacija često smatrala jediniim rješenjem za provedbu potrebnih prilagodbi. Iako neki pokazatelji upućuju na zaključak da je postignut visoki stupanj fleksibilnosti tržišta rada, analiza institucionalnog okvira istodobno može upućivati na postojanje značajnih rigidnosti. Budući da u tranzicijskim zemljama postoji značajan jaz između zakonodavnog okvira i njegove primjene u praksi, pravi je stupanj fleksibilnosti tržišta rada teško ocijeniti.

U slijedećem prilogu Katja Vladimirova na sličan način, iako s manje empirijskih dokaza, analizira situaciju u Bugarskoj. Slijedom napisanoga može se primijetiti da su problemi bugarskoga tržišta rada i više nego nalik problemima koji su navedeni u prethodna dva priloga, a sastoje se od velikoga pada zaposlenosti na početku tranzicije, promjene u strukturi gospodarstva i potražnje za radom, promjene u sustavu vrijednosti, o pojavi visoke nezaposlenosti i rastuće obeshrabenosti radne snage koja vodi u smanjenje aktivnosti i snažan razvitak neformalnog sektora.

Odmak od europskih prostora započinje Vladimir Gimpelson u prilogu koji analizira rusko iskustvo. Autor pojašnjava da je nekonvencionalna mješavina fleksibilizacije i sigurnosti koja se sastoji od fleksibilnih plaća i nefleksibilnog zapošljavanja posebnost ruskoga tržišta rada. Budući da je zakonodavstvom omogućeno da plaće ovise o financijskom rezultatu poduzeća, ruske krize tijekom devedesetih godina 20. stoljeća jedva da su se odrazile na kretanja zaposlenosti i nezaposlenosti. U okviru toga sustava, činjenica da je osoba zaposlena nije jamstvo da neće postati siromašna, jer se veoma lako postaje "siromašnim radnikom". Istodobno, iako je sustav različit od onog u europskim tranzicijskim zemljama, ni ruski način ne pogoduje razvijanju društvene kohezije.

U posljednjem prilogu Hakan Ercan i Aysit Tansel podrobnije obrazlažu probleme pronalaska ravnoteže između fleksibilnosti i društvene kohezije na primjeru Turske. Makroekonomski i društveni uvjeti u Turskoj razlikuju se od europskih tranzicijskih zemalja, i to prije svega po dugotrajnijoj nestabilnosti sustava. Istovremeno, tursko tržište rada ima dodatne posebnosti koje se odnose prije svega

na ulogu žena, na relativno visoki udio ruralnoga stanovništva i na relativno niži stupanj prosječnoga obrazovanja radne snage. Unatoč tome, u segmentima kao što su razvitak neformalnog zapošljavanja, pojedine promjene u odredbama zakonodavstva i ostvarivanje stopa rasta bez povećanja zaposlenosti, ipak se može utvrditi sličnost s europskim tranzicijskim gospodarstvima.

Autori se u drugome dijelu knjige u svakom prilogu koncentriraju upravo na specifičnosti zemlje (ili grupe zemalja) koju analiziraju. Time se omogućuje dobivanje relativno detaljnoga uvida u stanje i probleme na svakome analiziranome tržištu rada. No, usporedbom specifičnosti nailazi se na veliki broj zajedničkih karakteristika svih analiziranih zemalja. Tako ovako koncipirani pregled, zapravo, omogućuje sintezu problema koji se javljaju u tranzicijskim zemljama u prihvaćanju zapadnoeuropskoga puta prema fleksibilnosti i povećanju društvene kohezije. Sličnosti se pronalaze u visokoj nezaposlenosti, u niskim stopama rasta zaposlenosti, u razvijenoj sivoj ekonomiji, u značajnom udjelu rada na puno radno vrijeme, u slabljenju uloge sindikata i kolektivnog pregovaranja općenito. Zbog te činjenice, osim pojedinačnih priloga, nedostaje i jedan sveobuhvatni pogled, kojim bi se zajedničke karakteristike sintetizirale i kojim bi se omogućavalo lakše sagledanje pitanja kojim se knjiga bavi.

Osim pregleda zakonodavstva, koje u većoj ili manjoj mjeri omogućuje fleksibilnost bilo plaća ili procesa zapošljavanja/otpuštanja, u knjizi se u velikome broju priloga može pronaći na koji način interesne skupine – sindikati ili poslodavci – zagovaraju pojedine promjene zakonodavstva i koja je skupina u pojedinim segmentima dominantna. Taj implicitni usporedni prikaz kolektivnoga pregovaranja (ili njegovoga nedostatka) istodobno omogućuje upoznavanje dubljih društvenih struktura važnih za funkcioniranje ekonomskoga sustava.

Budući da se i u hrvatskim medijima, kao i u drugim tranzicijskim zemljama, veoma često može pronaći naglašavanje potrebe za fleksibilizacijom tržišta rada, uz istodobnu potrebu razvijanja društvene kohezije, odnosno u novije se vrijeme sve više razmatra i potreba za fleksibilnosti, ova knjiga pruža mogućnost da se na jednome mjestu upoznaju sami pojmovi, njihov razvitak u tijeku vremena i da se time olakša interpretacija što oni konkretno u hrvatskome slučaju mogu značiti. Dodatna je prednost to što se u knjizi razmatraju ne ekonomske, već i društvene promjene koje su se dogodile u različitim tranzicijskim zemljama.

Prednost je knjige što je pisana općenitim i jasnim stilom koji je namijenjen širokoj publici. Istodobno je to i glavna zamjerka, jer se u pojedinim prilogima osjeća nedostatak dublje analize. Stoga se ocjenjuje da je knjiga namijenjena prije svega široj javnosti, a ne samo usko specijaliziranim krugovima koji se bave ovom problematikom.